

Nr 156.

Ankom till riksdagens kansli den 4 juni 1935 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande av särskild folkräkning.

(1:a avd.)

Uti en till riksdagen avlåten, den 31 maj 1935 dagtecknad proposition (nr 248) har Kungl. Maj:t, under återopande av vid propositionen fogat utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att under sjunde huvudtiteln för budgetåret 1935/1936 anvisa *dels* till Statistiska centralbyrån: Avlöningar till personal vid särskild folkräkning ett reservationsanslag av 400,000 kronor, *dels ock* till Statistiska centralbyrån: Ersättning till kyrkobokförare vid särskild folkräkning ett förslagsanslag av 150,000 kronor.

Sedan riksdagen i skrivelse den 30 april 1935 (nr 181) anhållit, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa undersökning av vårt lands befolkningsfråga och för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kunde föranleda, har Kungl. Maj:t, på hemställan av chefen för socialdepartementet, den 17 maj 1935 bemyndigat nämnde departementschef att utse en kommission, bestående av högst nio personer, med uppdrag att verkställa en allsidig undersökning av berörda spörsmål.

På grund av det sålunda givna bemyndigandet har chefen för socialdepartementet den 22 maj 1935 såsom ledamöter av ifrågavarande kommission tillkallat ledamoten av riksdagens första kammare, generaltulldirektören N. Wohlin, tillika ordförande, medicine doktorn A. Andreen-Svedberg, professorn N. von Hofsten, ledamoten av riksdagens andra kammare, trädgårdsmästaren K. Magnusson i Skövde, professorn G. Myrdal, ledamoten av riksdagens andra kammare, tändsticksarbetaren J. Persson i Tidaholm, professorn S. Wicksell, fru D. Västberg och ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören I. Österström.

I skrivelse den 25 maj 1935 har kommissionen gjort framställning om anordnandet av en särskild folkräkning avseende årsskiftet 1935—1936.

Kommissionen har såsom allmän motivering till sitt ifrågavarande förslag anfört följande:

Kommissionen har funnit, att en viktig del av kommissionens arbete måste vara framskaffandet av en mera fullständig utredning rörande ej blott befolkningsutvecklingen och dess tendenser för närmaste framtid

utan även de bakomliggande sociala orsakerna. Det är därvid en nära nog ofrånkomlig förutsättning för att effektiva åtgärder till lösande av befolkningskrisen skola kunna planläggas, att en befolkningsstatistik upplägges på sådant sätt, att de demografiska förhållandena ställas i samband med de sociala och ekonomiska förhållanden, som kunna antagas utöva inverkan på vårt folks vilja och förmåga att grunda äktenskap och föda barn. En sådan befolkningsstatistik måste av naturliga skäl hava sitt huvudintresse inriktat på familjen: familjens storlek och sammansättning, frukt-samheten, familjemedlemmarnas yrkes- och anställnings-, inkomst- och förmögenhets- samt arbetslöshetsförhållanden, familjebostadens storlek och beskaffenhet, familjens omflyttning och boendetid, familjens förmåga att själv skaffa medel till sin försörjning, samhällets hjälp till familjen i olika former o. s. v. Då familjebildningens detaljer äro beroende av hur dessa faktorer gestaltat sig under en längre tid, vore det önskvärt att så ordnades, att dessa, i främsta rummet familjens ekonomi (och i första hand familjeinkomsten), såvitt möjligt studerades för en tidsperiod av flera år och icke endast för ett eller annat förflutet år.

Ett viktigt önskemål är, att denna statistiska belysning av familjebildningens sociala och ekonomiska förutsättningar kan göras för en tid, som icke ligger så långt tillbaka, att uppgifterna blott äga en mindre grad av aktualitet. Därest nytt material skall införskaffas, bör detta i aktualitetens och därmed användbarhetens intresse bearbetas snabbt.

På en hel del av befolknings- och socialstatistikens olika områden föreligger statistiskt material, som med någon bearbetning kan användas av kommissionen.

För att få den erforderliga samlade överblicken över problemen, har man emellertid att vända sig till den statistik, som ger ett genomsnitt genom våra befolkningsförhållanden, d. v. s. vår folkräkningsstatistik. Det är närmast 1930 års folkräkning, som intresserar i detta sammanhang. Denna medtager en del familjesociologiska data, som äro av stort värde för kommissionens arbete.

Många omständigheter hava emellertid fogat det så, att den senaste folkräkningens resultat icke utan vidare kunna läggas till grund för kommissionens arbete. Sedan materialet till 1930 års folkräkning införskaffades, har vårt land genomgått en svårartad kris. Denna kris har medfört, att numera i vårt land råder — särskilt för de unga familjerna — andra levnadsvillkor, än vad fallet var i slutet av 1930. Inkomst-, förmögenhets- och anställningsförhållanden hava ej obetydligt förändrats liksom också omflyttningen och bostadsförhållandena. Allmänt taget hava avsevärda förskjutningar ägt rum i viktiga demografiska förhållanden.

Ehuru man givetvis kan hava en utomordentlig hjälp av 1930 års folkräkningsresultat, efter hand som de framkomma, måste man därför fastslå, att de äro i vissa avseenden för kommissionens syfte föråldrade.

I detta sammanhang må omnämnas, att fråga om en extra folkräkning med anledning av befolkningskrisen också uppstått i andra länder. Sålunda har förliden höst förslag till en sådan framförts i England av den framstående socialekonomen Sir Josiah Stamp. The Royal Statistical Society har också framlagt ett memorandum i frågan. Det pekas särskilt på, att befolkningsutvecklingen just nu står vid en vändpunkt både beträffande folkmängd och demografisk struktur. Det kan anses angeläget att fixera läget omkring denna vändpunkt genom tätare folkräkningar än eljest, och detta alldeles särskilt med hänsyn till den omläggning i samhällets hela verksamhet och ekonomi, som torde bli en följd av folkök-

ningens upphörande och övergången till ett skede av avtagande folkmängd. Även i Sverige torde som bekant en dylik vändpunkt vara nära förestående.

Kommissionen har vidare erinrat, att enligt kungörelsen den 4 november 1859, som utgör grundvalen för den svenska befolkningsstatistiken, folkräkningar skola äga rum vart femte år och grundas (utom i Stockholm) på utdrag ur husförhörslängderna (församlingsböckerna), men att Kungl. Maj:t medgivit, att varannan folkräkning fått inställas, varför folkräkning från och med år 1860 verkställts endast vart tionde år.

I fortsättningen ingår kommissionen närmare på de metoder, som borde tillämpas vid den nya folkräkningen, samt framlägger en approximativ kostnadsberäkning för folkräkningens genomförande. Härutinnan finner utskottet sig kunna hänvisa till den redogörelse, som lämnas i propositionen.

Efter att hava återgivit *statistiska centralbyråns* i ärendet den 29 maj 1935 avgivna utlåtande har *departementschefen* för egen del anfört följande:

»Med hänsyn till de skäl, som kommissionen i sin framställning utvecklat, finner jag i likhet med statistiska centralbyrån önskvärt, att den av kommissionen såsom grundval för det framförda utredningsarbetet föreslagna särskilda folkräkningen kommer till stånd. En dylik folkräkning skulle visserligen, såsom av den lämnade redogörelsen framgår, medföra betydande kostnader för statsverket. Då det för befolkningsfrågans fortsatta behandling måste vara av stor vikt att äga tillgång till aktuella uppgifter rörande de demografiska, sociala och ekonomiska förhållanden, som äro av särskild betydelse för frågans bedömning, anser jag emellertid, att kostnaderna icke böra få lägga hinder i vägen för undersökningens verkställande.

Enligt kommissionens förslag skulle undersökningen anordnas *dels* såsom en partiell folkräkning efter direkt metod, begränsad till omkring en fjärdedel av landets befolkning och särskilt inriktad på familjer eller familjeliknande hushållsförband, på barnen och deras miljö ävensom på föräldrarna samt deras sociala och ekonomiska villkor, *dels ock* såsom en allmän, till de viktigaste demografiska huvuddata begränsad folkräkning, anordnad efter hävdvunnen indirekt metod. Mot vad kommissionen sålunda föreslagit har jag ingen erinran. Ej heller har jag, såvitt i frågans nuvarande läge kan bedömas, något att invända mot vad kommissionen anfört angående arbetets organisation och bedrivande. Såsom förutsatts såväl av kommissionen som av statistiska centralbyrån, torde emellertid slutlig ståndpunkt till frågan om sättet för folkräkningens anordnande böra tagas först efter närmare utredning. Sedan dylik utredning slutförts, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa plan för undersökningens bedrivande. I likhet med kommissionen utgår jag från, att folkräkningen skall omhänderhavas av statistiska centralbyrån i samråd med kommissionen, därvid centralbyrån får beredas den personalförstärkning, som för arbetenas utförande blir erforderlig.

Beträffande kostnaderna för undersökningen finner jag på ärendets nuvarande stadium icke anledning till erinran mot de approximativa beräkningar, som framlagts av kommissionen. De modifikationer i dessa

beräkningar, vilka av statistiska centralbyrån angivits med avseende å anslagsbehovet för nästkommande budgetår, synas mig emellertid kunna godtagas.

Vad angår kostnaderna för blankettryck och andra expenser för folkräkningen, biträder jag statistiska centralbyråns förslag om att dessa kostnader skola bestridas från centralbyråns omkostnadsanslag. Expenskostnadernas överförande till omkostnadsanslaget skulle visserligen för- anleda, att detta anslag för nästkommande budgetår finge ej obetydligt överskridas, men denna omständighet synes ej böra utgöra hinder för den föreslagna anordningen, som ur bokföringssynpunkt torde vara den lämpligaste och som, på sätt centralbyrån framhållit, synes kunna motiveras jämväl av att folkräkningen får anses såsom en centralbyråns ordinarie arbetsuppgift.

Såsom centralbyrån föreslagit böra vidare hyreskostnaderna påföras statens allmänna fastighetsfond.

Ett bifall till vad nu föreslagits medför en minskning i det av kommissionen beräknade anslagsbeloppet för nästkommande budgetår med 62,000 kronor.

Till avlöningskostnader för folkräkningen torde, såsom föreslagits av centralbyrån, böra anvisas ett särskilt reservationsanslag. I detta anslag böra inräknas jämväl kostnaderna för arvode åt husbesökare vid den representativa undersökningen enligt direkt metod. I enlighet med vad centralbyrån förordat synes avlöningsanslaget böra bestämmas till 400,000 kronor, innebärande en minskning i förhållande till kommissionens beräkning med 38,000 kronor.

I likhet med statistiska centralbyrån finner jag skäl tala för att, såsom skedde vid 1930 års folkräkning, kyrkobokförarna tillerkännas ersättning för sitt arbete med utdrag ur församlingsböckerna. Med hänsyn till vad centralbyrån anfört torde ersättningen emellertid kunna bestämmas till lägre belopp än det år 1930 medgivna. Fastställandet av ersättningsgrunden synes böra ske först i samband med Kungl. Maj:ts beslut om plan för undersökningens bedrivande. Jag utgår emellertid från att ersättningen bör bestämmas till högst det av statistiska centralbyrån föreslagna beloppet av 2 kronor 50 öre för varje påbörjat hundratal personer i församlingsböckerna. För ifrågavarande ändamål bör uppföras ett särskilt anslag av förslagsanslags natur, beräknat till ett belopp av 150,000 kronor.

Närmare bestämmelser rörande dispositionen av de föreslagna anslagen böra meddelas av Kungl. Maj:t. Likaledes torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga föreskrifter rörande övriga med folkräkningen sammanhängande frågor. Såsom statistiska centralbyrån framhållit, äger Kungl. Maj:t befogenhet att utan riksdagens medverkan förordna om skattedeklarationernas användande för statistisk bearbetning.»

Utskottet.

Under hänvisning till den av riksdagen i skrivelse den 30 april 1935 (nr 181) begärda utredningen beträffande vårt lands befolkningsfråga finner sig utskottet på de i statsrådsprotokollet framlagda skälen för att en särskild folkräkning kommer till stånd, i syfte att därigenom må klarläggas ett flertal för nämnda utredning betydelsefulla faktorer, böra tillstyrka den sålunda föreslagna folkräkningens genomförande. Mot de till grund

för Kungl. Maj:ts anslagsäskande liggande kostnadsberäkningarna har utskottet icke funnit anledning till någon erinran.

Under återopande härav hemställer utskottet,

att riksdagen må under sjunde huvudtiteln för budgetåret 1935/1936 anvisa

a) till *Statistiska centralbyrån: Avlöningar till personal vid särskild folkräkning* ett reservationsanslag av 400,000 kronor,

b) till *Statistiska centralbyrån: Ersättning till kyrkobokförare vid särskild folkräkning* ett förslagsanslag av 150,000 kronor.

Stockholm den 4 juni 1935.

På statsutskottets vägnar:

ANDERS ANDERSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Carlsson* i Gävle, *Johansson* i Fredrikslund, *Nilsson* i Malmö, *Bergqvist*, *Oscar Olsson*, *Svensson* i Kompersmåla, *Asplund*, *Walles*, *Thelin*, *Petrén*, *Nilsson* i Fredriksfält och *von Heland*; samt

från andra kammaren: herrar *Anderson* i Råstock, *Jansson*, *Jeppsson*, *Andersson* i Höör, *Persson* i Falla, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol. *Nilsson* i Hörby, *Norsell*, *Norling* och *Aronson*.